

BENEDEK DÓRA–LELKES ORSOLYA

A magyarországi jövedelem-újraelosztás és egy egykulcsos adóreform vizsgálata mikroszimulációs modellel

Tanulmányunkban a magyarországi jövedelem-újraelosztást elemezzük egy új eszköz, az adó- és támogatási mikroszimulációs modell segítségével. A 2006. évi magyar adó- és támogatási rendszerben egyszerre többféle és több irányba ható tényező érvényesül. Az adókedvezmények jelentős összeget tesznek ki, ám nem érik el az igazán rászoruló rétegeket, inkább a közepes jövedelműeknek kedveznek. Ezzel szemben a szociális és családtámogatások elsősorban a háztartások szegényebb egyharmadához jutnak, nagymértékben növelve e háztartások rendelkezésre álló jövedelmét. A rendszer jó hatásfokkal éri el a gyermekes családokat, és a támogatások jelentősége nő a gyermekszám növekedésével.*

Journal of Economics Literature (JEL) kód: D31, H20, I38.

A szociálpolitikai eszközök hatékony alkalmazásához elengedhetetlen a társadalmi jövedelemeloszlás alapos ismerete. Magyarországon a jövedelem-újraelosztás leggyakrabban használt aggregált mérőszámai az állam méretéhez kapcsolódnak, például az adóbevételek vagy a költségvetési kiadások GDP-hez viszonyított aránya, ám ezek nem írják le a társadalmon belüli jövedelemegyenlőtlenségeket. Más, kifejezetten a jövedelemegyenlőtlenséget mérő mutatók – mint például a Lorenz-görbe vagy a Gini-együttható – sem elégségesek, mivel a jövedelemeloszlás és a háztartások demográfiai, munkaerő-piaci vagy más jellemzői közötti összefüggéseket nem jelzik.

Gazdaságpolitikai célkitűzés lehet az újraelosztás növelése vagy csökkentése. Az ezzel kapcsolatos dilemma lényege valójában az, hogy az állam a társadalmi igazságosság egymással versenyző fogalmai közül melyiket választja. Lehetséges célkitűzés lehet a jövedelmi és életminőségbeli egyenlőtlenségek általános csökkentése, vagy csupán a legszegényebbek megsegítése. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy arról kell dönteni, hogy a különböző jövedelmi helyzetű polgárok milyen arányban járuljanak hozzá a közterhekhez, és az állam a gazdagoktól mennyi jövedelmet csoportosítson át a szegényekhez annak érdekében, hogy minden polgára megfelelő körülmények között élhessen. Mind a jövedelemátcsoportosítás növelése, mind a csökkentése mellett lehet érveket felhozni, tehát a döntés elsősorban politikai értékvalasztás kérdése. A célok

* A cikk a korábban a PM Kutatási Füzetek 10. számaként megjelent írás jelentősen átdolgozott változata. Köszönjük Tóth István Györgynek, Szivós Péternek és Scharle Ágotának a tanulmány korábbi változatához fűzött értékes megjegyzéseit. Hálával tartozunk emellett László Csabának, aki a mikroszimulációs módszer hazai meghonosítását támogatta, valamint John Hillsnek, a London School of Economics professzorának, Holly Sutherlandnek, az Essexi Microsimulation Unit igazgatójának, valamint a HM Treasury munkatársainak, akik készséggel adtak felvilágosítást saját tapasztalataikról.

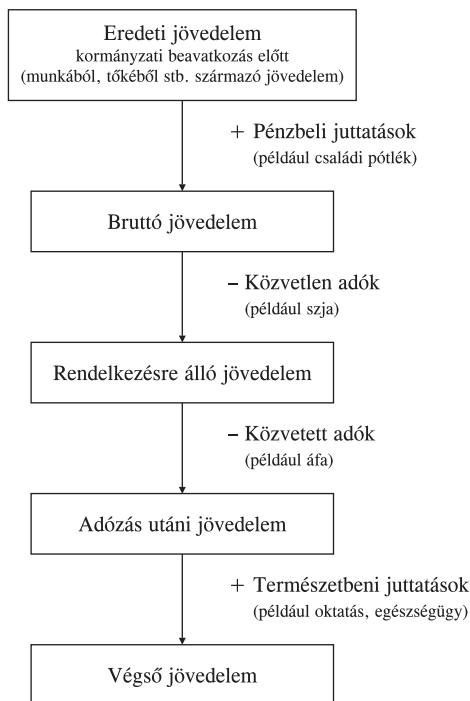
megvalósulásának értékeléséhez ugyanakkor elengedhetetlen a jövedelem-újraelosztás ismerete.

Tanulmányunkban a magyarországi jövedelem-újraelosztást egy újszerű módszer, a mikroszimuláció segítségével mutatjuk be. Célunk – a módszer bemutatásán túl –, hogy a politikai értékvalasztás és a megfogalmazott politikai célok megvalósulását mérjük ezen értéksemleges metódus segítségével.

Mivel az adó- és támogatási rendszer elemei egymással ellentétes hatást is kifejthetnek, az egyes adónemek és támogatási formák külön-külön való elemzésénél sokkal fontosabb a rendszer egészére jellemző újraelosztás vizsgálata. Az újraelosztáshoz több eszköz áll az állam rendelkezésére. Az egyik pillér az adórendszer, amely lehet regresszív, lineáris vagy progresszív. A jövedelemadó-rendszerek általában progresszívek, de az adókedvezmények jelentősen módosítják a progresszivitás fokát, és tovább bonyolítják a helyzetet a közvetett adók. Az újraelosztás másik fő eszköze a szociális juttatások rendszere, amely állhat univerzális és rászorultsági alapú támogatásokból. Az univerzális támogatások a rendszer linearitását, míg a rászorultsági alapú támogatások a progresszivitást erősítik.

Az 1. ábra szematikusan azt ábrázolja, hogy milyen eszközökkel és milyen szinteken módosítja az állam az egyének jövedelmét, illetve hogy mi az általánosan használt jövedelmi kategóriák közötti összefüggés.

1. ábra
Jövedelmi szintek

Megjegyzés: az ábrában „adózás utáni jövedelem” néven szereplő kategóriát szokás nettó jövedelemnek is nevezni.

Forrás: Lakin [2002] és Lelkes [2002] alapján.

A mikroszimulációs modell legelőnyösebb tulajdonsága, hogy lehetőséget ad az alkalmazott gazdaság- és szociálpolitikai eszközök együttes hatásainak elemzésére. További előnye, hogy az aggregált számok összehasonlítása és a „tipikus” háztartásokra kiterjedő elemzések helyett ez az eszköz teljes képet ad a különböző jövedelmi csoportok helyzetéről. Ezen túl lehetővé tesz más csoportosítás szerinti elemzéseket is. Például alkalmas az egyes régiókban élők jövedelmének összehasonlítására, illetve hátrányos helyzetű vagy más szempontból kiemelt társadalmi csoportok, például a munkanélküliek, nyugdíjasok vagy sokgyerekes háztartások jövedelmi helyzetének vizsgálatára. Segíthet megválaszolni olyan kérdéseket is, hogy például a gyermektámogatásra szánt költségvetési keret közvetlen támogatás vagy adókedvezmény formájában éri-e el inkább a célzott csoportot.

A mikroszimulációs modell további előnye, hogy lehetőséget ad mind egyéni, mind háztartási szintű hatáselemzésre. E megkülönböztetés igen fontos, hiszen ez nagymértékben befolyásolja az újraelosztás mért hatásait. Az adó- és támogatási rendszernek lehetnek például olyan elemei, amelyek alanya a háztartás (ilyen például a gázártámogatás). Azt is tudjuk, hogy az egyes háztartástagok jövedelmeiből más tagok is részesednek,¹ illetve a fogyasztási kiadások egy része háztartási szintű (például lakásfenntartási költségek). Természetesen a háztartási szintű elemzésekben tekintettel kell lenni a háztartások nagyságára is. Elemzésünk során – a szakirodalomban megszokott módon – ekvivalenciaskálával tettük összehasonlíthatóvá a különböző méretű háztartások jövedelmeit.² Mivel a kérdésfeltevés függvényében olykor mind a háztartási, mind az egyéni szintű elemzés indokolt lehet, ezért mindenütt jelezzük, hogy éppen milyen egységre vonatkoznak a közölt számítások.

Az újraelosztás társadalmi hatásainak vizsgálatára egyre több országban használnak mikroszimulációs modelleket mind a kutatói, mind a kormányzati szférában. Az Egyesült Királyságban például a *Treasury* (pénzügyminisztérium) és a *Department for Work and Pensions* (szociális minisztérium) rendszeresen használ és tesz közzé ilyen számításokat a költségvetés vitája, illetve az újonnan bevezetett szociális intézkedések kapcsán. Az EU megrendelésére felépített *Euromod* a korábbi tizenöt EU-tagország integrált mikroszimulációs modellje, ami európai szintű és összehasonlító elemzéseket is lehetővé tesz (*Immervol és szerzőtársai* [1999]). Segítségével megvizsgálható például, hogy miként járnának Ausztria lakosai, ha országukban angol adó- és szociális juttatási rendszert vezetnének be, vagy például milyen csoportoknak kedvezne az egyes tagállamokban egy egységes európai adórendszer bevezetése.³ Az *Euromod* továbbfejlesztett változatában helyet kapnak majd mindazok az újonnan csatlakozott tagállamok is, amelyekben van erre alkalmas egyéni szintű adatbázis és kutatói kapacitás. Magyarország – mivel mindkét feltételnek megfelel – a tervek szerint része lesz majd ennek a kiterjesztett európai mikroszimulációs programnak.

¹ A hagyományos neoklasszikus modell, *Becker* [1981] nyomán, azzal számol, hogy a háztartástagok hasznosságfüggvénye közös. Az utóbbi évek szakirodalma megkérdőjelezte mind a javak egyenlő elosztásának, mind a közös hasznosságmaximalizálásnak a feltevéseit (például *Lundberg és szerzőtársai* [1997]). Eddig azonban nem született olyan alternatív elmélet, amely széles körben alkalmasnak bizonyult volna a jövedelemegyenlőtlenség új empirikus mérésének megalapozására.

² Az egy főre jutó jövedelem mutatója megtévesztő eredményt adhat, hiszen a háztartástagok számával nem egyenes arányban nő a fogyasztás, vagy például egy gyermek fogyasztási igénye jelentősen eltérhet egy felnőttétől. Erre kínál megoldást egy másfajta ekvivalenciaskála alkalmazása, amely életkor és más demográfiai jellemzők alapján különböző súlyokat rendel az egyes háztartástagokhoz. Az elemzésben egy, a nemzetközi kutatási gyakorlatban gyakran alkalmazott ekvivalenciaskálát használtunk, ahol a súly a háztartástagok számának 0,73-adik hatványa.

³ Az *Euromod* felhasználási lehetőségeiről eligazítást ad a modell kiadványsorozata, amely a <http://www.iser.essex.ac.uk/msu/emod/publications/emodwp.php> internetes oldalon hozzáférhető.

Magyarországon a mikroszimulációs módszer alkalmazása az 1980-as évek közepére nyúlik vissza. Elsőként 1986-ban a KSH készítette egy, a jövedelemeloszlás és az adóteher vizsgálatát célzó modellt. 1988 és 1992 között a KSH és a Gazdaságkutató Intézet a mikroszimulációs módszert használta adatfelvételek minőségének javítására, előrejelzések készítésére és hatásvizsgálatokra, azonban ez utóbbira viszonylag ritkán került sor ebben az időszakban. A későbbiekben a Cambridge Egyetem munkatársaival közös programban vizsgálta a KSH a Bokros-csomag társadalmi hatásait az 1996. évi háztartásstatisztikai adatokon.⁴ Kifejezetten a hatáselemzések erősítését célozta a Tárci és a Pénzügyminisztérium 1995-ös első együttműködése, ami azonban a későbbi felhasználást tekintve nem volt nagy hatással. 1995 óta kisebb-nagyobb megszakításokkal, de szintén viszonylag mérsékelt sikerrel zajlott a PM–Tárcki-együttműködés. A mikroszimulációs hatásvizsgálatok történetében áttörést jelentett a 2004-ben létrejött PM–Tárcki-megállapodás, aminek eredménye az itt bemutatott modell. Tudomásunk szerint jelenleg a Pénzügyminisztériumon és a Tárcin kívül két helyen folyik mikroszimuláció Magyarországon, de egyik helyen sem elsősorban az adó- és támogatási rendszer újraelosztási hatásainak elemzése céljából. Az egyik a KSH, ahol elsősorban a Háztartási Költségvetési Felvétel adatpótlására és javítására használják a módszert, a másik a BME GTK információ- és tudásmenedzsment tanszékének mikroszimulációs kutatócsoportja, ahol pedig elsősorban módszertani fejlesztéssel, nem pedig a háztartási szektort érintő újraelosztási hatások elemzésével foglalkoznak.

Tanulmányunkban először röviden bemutatjuk a Pénzügyminisztériumban használt TÁRSZIM–2005⁵ mikroszimulációs modellt, majd ennek segítségével elemezzük a magyarországi adó- és támogatási rendszert, és egy hipotetikus javaslatot az egykulcsos adórendszer bevezetéséről.

A TÁRSZIM mikroszimulációs modell

*Mi a mikroszimuláció?*⁶

A mikroszimuláció olyan eljárás, amely háztartásokra vagy egyénekre vonatkozó adatok felhasználásával vizsgálja egyes adó- vagy szociálpolitikai intézkedések hatásait az egyéni jövedelmekre. Egyes modellek emellett kísérletet tesznek a munkaerő-piaci részvétel esetleges változásainak leírására is. A gazdasági ösztönzők (például adók) mikroökonómiai hatásai ugyanis legalább olyan jelentősek, mint az adózáshoz kapcsolódó makrogazdasági tényezők. Más hatásvizsgálatoknál általában mindössze két-három „tipikus” csoportra készülnek számítások, például a társadalom legszegényebb 10 százalékára vagy a kétgyermekes családokra. Ezekkel szemben a mikroszimuláció minden jelentős demográfiai csoportra kiterjedő hatástanulmányt is lehetővé tesz. Egyik alapeleme egy olyan egyéni szintű adatbázis, amely jól leírja a társadalom összetételét, tagjainak tulajdonságait, azaz reprezentatív és kellően részletes. A modell másik alapeleme pedig az adók, járulékok és támogatások szabályrendszere.

A mikroszimuláció előnyei közé tartozik tehát az eddig alkalmazott elemzési eszközökhöz képest az, hogy a „tipikusnak” vélt példák helyett a társadalomra nézve reprezen-

⁴ A modellépítés hazai történetéről lásd *Szivós–Rudas–Tóth* [1998] írását, a TÁRSZIM-modell korábbi változatainak leírása a Tárci honlapján olvasható a <http://www.tarki.hu/research/mikro/index.html> címen. Lásd még *Redmond* [1999] cikkét a KSH és a University of Cambridge közös modelljének eredményeiről.

⁵ A TÁRSZIM–2005 modell a Tárci terméke – a szoftvert a VirgoSystems Kft. fejlesztette –, amely a Pénzügyminisztérium és az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium finanszírozásában, az APEH, a KSH és a Tárci adatbázisainak felhasználásával készült (lásd *TÁRSZIM* [2005]).

⁶ Az adó- és támogatási mikroszimulációs technika áttekintéséről, valamint előnyeiről és hátrányairól részletesebben lásd *Benedek–Lelkes* [2005].

tatív eredményt ad. Ezenkívül az adók, járulékok, adókedvezmények és támogatások rendszerének kölcsönhatásai is beépíthetők a számításba. Vizsgálhatók az intézkedések háztartási szintű hatásai is, ami azért lényeges, mert a szegénység háztartási szintű jelenlétének (a háztartástagok jövedelemmegosztása következtében), ezért fontos például az egyéni adófizetés háztartási szintű hatását is elemezni. Mikroszimulációval többféle intézkedési lehetőség is vizsgálható a változtatások tényleges megvalósítása nélkül, tehát választ ad „mi lenne, ha” típusú kérdésekre.

A mikroszimuláció hátránya, hogy a modell felállítása és karbantartása, az adatbázis rendszeres frissítése igen költséges lehet. Nagy figyelemmel kell eljárni a mikroszimulációs modellt megalapozó adatbázis összeállításakor, mivel a nem reprezentatív adatok torzított eredményekhez vezetnek. Általános tapasztalat, hogy a felhasználók hajlamosak az eredményeket kétségek nélkül fogadni, tekintet nélkül a modell felállítása során alkalmazott feltételezésekre, amelyek olykor jelentősen befolyásolhatják az eredményeket.

Egyelőre a legtöbb ma használatban lévő mikroszimulációs modell statikus felépítésű, tehát nem képes a viselkedési hatások, alkalmazkodások figyelembevételére. Például változatlanok tételezi fel a munkakínálatot vagy a megtakarítási hajlandóságot az adókulcsok változása esetén is, ami hosszú távú számítások esetében nem helytálló, habár rövid távú kalkulációknál elfogadható lehet. Az ökonometria eszköztárának közelmúltbeli fejlődése nyomán már vannak olyan eszközök, amelyekkel lehetséges a viselkedési hatások számszerűsítése is, de egyelőre csak elvétve létezik olyan átfogó, a teljes adó- és támogatási rendszerre kiterjedő mikroszimulációs modell, ami alkalmas lenne erre.⁷

Az elemzéshez használt modell

Magyarországon a gazdaságpolitikai döntés-előkészítésben mind ez idáig nem alkalmazták a mikroszimulációs modellezés eszköztárát. Bár már korábban is voltak kezdeményezések a Központi Statisztikai Hivatalban és a Tárkiban, valójában a Pénzügyminisztériumban 1995-ben elindított, és 2004–2005-ben továbbfejlesztett TÁRSZIM nevű program jelenti a mikroszimuláció bevezetését a hazai gazdaságpolitikába. Ezt a modellt a Társi szakemberei a Pénzügyminisztérium megrendelésére fejlesztették ki.

A TÁRSZIM–2005-ben beállíthatók az adó- és támogatási rendszert leíró főbb paraméterek:⁸

- személyi jövedelemadó rendszere;
- az szja-bevallásban szereplő valamennyi adókedvezmény;
- közvetett adók (áfa);
- a központi kormányzat fennhatósága alá tartozó főbb támogatási formákra vonatko-

⁷ Például Ausztráliában, lásd *Creedy–Kalb* [2005].

⁸ A modell az adó és támogatási rendszer következő paramétereit képes kezelni a szimuláció során:

- az szja-bevalláson szereplő valamennyi jövedelem (tehát az összevonásra kerülő jövedelem kategóriái, valamint a külön adózó jövedelmek kategóriái);
- valamennyi szja-bevalláson szereplő adókedvezménysor (ez tartalmazza az alkalmazotti adókedvezményt; kiegészítő adójóváírást; családi adókedvezményt);
- nyugdíj és munkanélküli-ellátásra vonatkozó paraméterek;
- a támogatások közül a központi támogatásokra vonatkozó paraméterek;
- a felhasználó által paraméterezett új támogatás;
- gépkocsi-regisztrációs díj;
- a közvetett adók (áfa, jövedéki adó) fő termékcsoportonként;
- társadalombiztosítási járulékfizetésre vonatkozó paraméterek.

zó paraméterek, a jogosultság és folyósítás kritériumait is beleértve (de az adatbázis tartalmaz az önkormányzati támogatásokra vonatkozó adatokat is).

Fontos megjegyeznünk, hogy a modell *csak* az adó- és pénzbeli támogatási rendszer újraelosztási hatásait vizsgálja, és nem terjed ki az államháztartás egészére. Nem veszi figyelembe a közjavak fogyasztását és a természetbeni juttatásokat, mint például az egészségügy vagy az oktatás, de tartalmazza a gázártámogatást. Ezt részben elméleti (a szociális célú juttatásokra összpontosítottunk), részben gyakorlati (módszertani komplexitás) megfontolások okozzák.

A hatáselemzés készülhet egyéni, illetve háztartási szinten, a következő változók mentén: 1. jövedelmi csoportok (decilisek) szerint; 2. a háztartásfő demográfiai, háztartási jellemzői alapján (életkor, gazdasági aktivitás, iskolai végzettség, foglalkozás, gyermekek száma stb.); 3. más változók szerint, például régió; településtípus; munkanélküli, roma, egyedülálló szülő a családban, alacsony végzettségű vagy 65 év feletti háztartásfő.

A TÁRSZIM a statikus modellek családjába tartozik, tehát kis léptékű változtatások, illetve rövid távú hatások vizsgálatára alkalmas, de *nem* alkalmas a viselkedési reakciók figyelembevételére a munkaerő-piaci aktivitás területén, és csak nagyon korlátozottan képes erre a fogyasztási szokások változása területén. A modell adatállományainak sajátosságai – azok elemszáma, illetve információtartalma – korlátozzák a felhasználás lehetőségeit, ezért nem alkalmas specifikus, csak kis kört érintő intézkedések hatásvizsgálatára, és nem lehet szimulálni azokat a szociális támogatásokat és juttatásokat, amelyek a helyi hatóságok döntési körébe tartoznak, mivel ezekre nézve nem áll rendelkezésre megfelelő adat a jogosultság kritériumairól.⁹

A modell adatbázisa

Mivel Magyarországon nem található olyan adatbázis, amely jövedelmi, adózási, fogyasztási és háztartási jellemzőket egyaránt tartalmazna, a modell adatállományát három adatbázis felhasználásával hozták létre.¹⁰ Az adatbázis alapja a Társi Monitor 2004. évi állománya, amely 2325 háztartás és a háztartástagok 2003-ra vonatkozó egyéni demográfiai és munkaerő-piaci jellemzőit és jövedelmi adatait, valamint a háztartás főbb jellemzőit tartalmazza. Ehhez illesztették a KSH Háztartás Költségvetési Felvétel 2003. évi adatállományát, amely közel 8 ezer háztartás részletes fogyasztási adatait tartalmazza. Végül a harmadik adatbázis az APEH által összeállított közel 62 ezres véletlen minta az adózók 2003. évi személyijövedelemadó-bevallásainak adataiból.

Tehát a modell alapváltozatához alkalmazott – a magyar társadalom leíró – minta 2003. évi adatokat tartalmaz. Minden olyan elemzéshez, amely nem a 2003. évre vonatkozik, az alapbeállításokat szorzókkal kell módosítani. A szorzók az alapadatbázis és a modellezett időszak közötti eltérést korrigálják, külön beállíthatók az egyes jövedelemtípusokra és fogyasztási és támogatási adatokra. Az itt bemutatott 2006-os verzióhoz használt szorzók a Pénzügyminisztérium szakértői által készített, a 2003-as és 2006-os időszak közötti nominális növekedésekre vonatkozó előrejelzések, míg a fogyasztási adatokhoz használt szorzók KSH-adatok alapján készültek.

⁹ A kiinduló adatbázis tartalmazza valamennyi szociális és családtámogatást a jövedelemtétel között, de mivel az említett okból nem lehet szimulálni a helyi önkormányzatok szociális juttatásait, a támogatások szimulálása csak a központi támogatások körére terjed ki. A jövedelmek kalkulálásakor azonban figyelembe vettük az előbbi tételeket is.

¹⁰ Az adatállomány összeállításának részletes, technikai leírása a TÁRSZIM [2005] felhasználói kézikönyvben található.

A modellben az általános forgalmi adó adatait valamelyest torzítja a következő két tényező.

1. *A módszertanból eredő torzítás:* a modell nem az áfára vonatkozó adatokat, hanem a fogyasztásra vonatkozó adatokat tartalmazza, és azokból számítja az áfa-adatokat, feltételezve, hogy minden fogyasztásra költött forint után a megfelelő összegű áfát a fogyasztó megfizette. Ez nem feltétlenül fedti a valóságot, de nincs információnk arról, hogy az adott termék vagy szolgáltatás fogyasztása a fehér- vagy a feketeszektorban történt-e, és valóban fizetett-e áfát a fogyasztó.

2. *Az alapadtbázisból eredő torzítás:* a fogyasztásra vonatkozó adatok a KSH Háztartási Költségvetési Felvételéből származnak, ebben az adatfelvételben pedig az a tapasztalat, hogy a magasabb jövedelműek körében gyakoribb a válaszadás megtagadása, és a jövedelmek eltitkolása. Emiatt a minta a valóságosnál kevesebb magas jövedelmű és a valóságosnál több alacsony jövedelmű háztartást tartalmaz (*KSH [2004a]* 29. o.), ugyanakkor valószínűleg kimaradnak az iskolázatlan – és vélhetően igen szegény – csoportok is, mivel ők nem tudják vezetni a fogyasztási naplót.¹¹

Összességében, valamennyi torzító tényezőt figyelembe véve, valószínűsíthető, hogy az *áfa-bevételeket a modell körülbelül 25 százalékkal alulbecsli*. Ezen belül is jobban alulbecsli a magasabb jövedelműek által fizetett áfát, tehát *a tényleges áfa-eloszlás valamivel progresszívebb a tanulmányban bemutatottnál*.

A következőkben ismertetjük a 2006. évi adó- és támogatási rendszer jövedelem-újraelosztási hatásait.¹²

Kinek kedvez a 2006. évi adó- és juttatási rendszer?

Egy lehetséges megközelítés az állami támogatási rendszer hatáselemzésére az egyes juttatások szegénységcsökkentő hatásának kiszámítása. 2003. évi adatokat használva, ismeretes például, hogy ha az állam egyik napról a másikra felfüggesztené valamennyi szociális készpénzes juttatást (beleértve a nyugdíjat is), akkor a szegénység a munkaképes korúak között 13 százalékról 33 százalékra nőne. A 65 év fölötti népesség körében pedig a szegénység megsokszorozódna: 9 százalékról 67 százalékra nőne.¹³

Hasonló számítások végezhetők specifikus készpénzes juttatásokra is, mint például a családi pótlék, a munkanélküli-járadék (lásd például *Förster–Tóth [1997]*, *Tóth [2005]*). E számítások alkalmasak arra, hogy bemutassák az egyes juttatások hatását specifikus társadalmi csoportokra, illetve az egyes juttatások egymáshoz viszonyított „fontosságát”. E számítások korlátja, hogy csupán késsedelemmel állnak rendelkezésre, a fennálló intézkedések utólagos hatáselemzésére használhatók, így döntés-előkészítő szerepük korlátozott. Ezért például a 2006. évi rendszer elosztási hatásait sem tudjuk ily módon elemezni.

E specifikus kérdéseket kutató tanulmányokkal szemben a mikroszimulációs modell segítségével készített elemzéseink átfogó képet mutatnak. A következőkben először bemutatjuk a – modellhez is tartozó – 2006. évi adó- és újraelosztási rendszer fő paramétereit.

¹¹ Hasonló irányú, de kisebb mértékű torzítás a Társi Monitor adatfelvételében is lenne – azért kisebb mértékű, mert itt nem naplóvezetésről, hanem válaszadásról van szó, ami nem igényel akkora erőfeszítést és képzettséget –, amit a Társi súlyok alkalmazásával korrigál. A mikroszimulációs modell ezt a súlyozott adatbázist használja, így a jövedelmi adatokban nincs jelentős torzítás.

¹² A következőkben bemutatott ábrák mind TÁRSZIM-mal készített számítások eredményeit tartalmazzák.

¹³ Szegénységi küszöb: a nemzeti mediánjövedelem 60 százaléka. Gábos András, Társi, számításai a Monitor 2003 felmérés alapján (lásd *Zaidi és szerzőtársai [2006]*).

A 2006. évi adó- és támogatási rendszer paraméterei

- 2006-ban a személyi jövedelemadó kétsávós rendszere van érvényben a következő sávokkal és adókulcsokkal: 0–1 550 000 forint: 18 százalék, 1 550 000 felett: 36 százalék.
- Az elkülönülten adózó jövedelmek 10 százalék, 20 százalék, 27 százalék vagy 35 százalékos kulccsal adóznak.
- Adójóváírás jár az alkalmazottaknak, illetve a kiegészítő adójóváírás biztosítja a minimálbér adómentességét.
- A családi adókedvezmény, amelynek összege 4000 forint gyermekenként a három- vagy többgyerekes családoknak, megosztható a házastársak között.
- Regisztrációs díjat kell fizetni a gépkocsikra.
- A normál áfa-kulcs 20 százalék, míg a kedvezményes áfa-kulcs 15 százalék, bizonyos termékekre és szolgáltatásokra ennél alacsonyabb kulcs vonatkozik.
- Jövedéki adó a szeszesitalokat, dohánytermékeket és üzemanyagot terheli.
- A munkavállalói nyugdíjjárulék 8,5 százalék, az egészségbiztosítási járulék 4 százaléka, a szolidaritási járulék 1 százalék.
- Főbb transzfer jellegű támogatások:
 - a) jövedelemfüggő: rendszeres szociális segély, lakásfenntartási támogatás,
 - b) univerzális: családi pótlék (összege gyerekszámától és szülők számától függően differenciált), egyéb családtámogatások, mint gyés, gyet, anyasági támogatás, gyed,
 - c) ártámogatás: gázártámogatás.
- Biztosítási alapú támogatások: nyugdíj, munkanélküli-ellátások stb.

Az 2006. évi adó- és támogatási rendszer újraelosztási hatása a teljes népesség körében

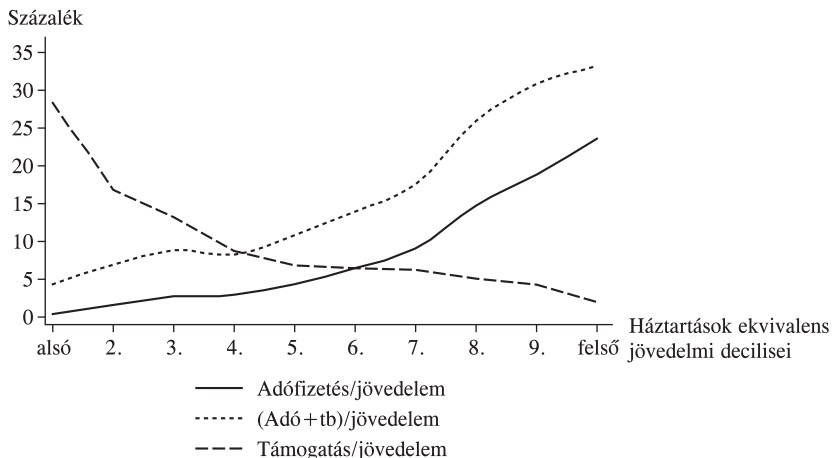
Elsőként azt vizsgáljuk, hogy miként alakul az adó- és támogatási rendszer teljes újraelosztási hatása a teljes népességre, vagyis az összes háztartásra nézve. Ez a kör figyelembe veszi az adózókon kívül a gyermekeket, a nyugdíjasokat, a munkanélkülieket és más, inaktív személyeket. A 2. ábra a háztartásokra jutó adófizetési kötelezettséget és szociális támogatásokat (a gázártámogatást is beleértve) mutatja a rendelkezésre álló jövedelem százalékában. Ebben a körben is jelentős átcsoportosítás figyelhető meg: az alsó öt jövedelmi tizedben a rendelkezésre álló jövedelem kisebb százalékát teszi ki az adófizetés, mint a támogatások, tehát a szegényebb 50 százaléktól az állam kevesebb pénzt szed be közvetlen adó formájában, mint amennyit központi támogatásként visszaad, a hatodik decilistől felfelé pedig fordítva. Ha azonban a tb-járulékot is figyelembe vesszük, ami elsősorban biztosítási alapú juttatásokat finanszíroz, akkor a közepes jövedelműek már nettó befizetői a rendszernek. Szintén figyelemre méltó, hogy bár a gazdagabb egyharmadnak jelentős rész jut a támogatások teljes összegéből (lásd 3. ábra), ez a jövedelmük arányában csak 2–5 százalékot tesz ki.

A 3. ábra jól mutatja, hogy a támogatások (plusz családi adókedvezmény) teljes összegéből aránytalanul nagy mértékben részesül a háztartások gazdagabbik fele: a felső öt jövedelmi decilis is egyenként mintegy 8-9 százalékkal részesül. Szintén szembeűnő, hogy az első és második tized nagyjából azonos százalékát kapja a támogatásoknak. Az eloszlás közepén látható „hullámvölgy” oka, hogy a nyugdíjasháztartások jelentős része ezekbe a decilisekbe esik, és ezek kisebb mértékben részesülnek a családtámogatásokból.

A 2004. évi kormányprogram (*Lendületben az...* [2004]) szerint a kormány célja a gyermekes családok helyzetének javítása. A kormánypolitika tehát a családokat az újraelosztás célcsoportjának tekinti, és hozzá akar járulni a gyermekevelés költségei-

2. ábra

Adófizetés (szja), tb-járulék és támogatások* a rendelkezésre álló jövedelem százalékában, háztartások, 2006

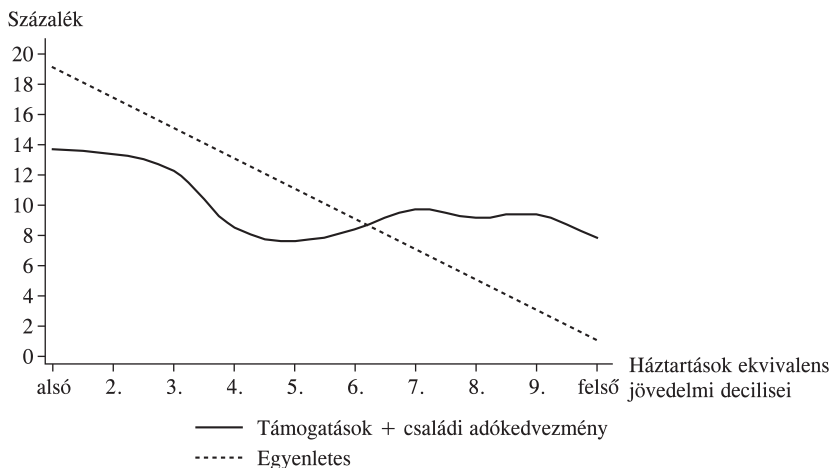

* Támogatások = családi pótlék + gyes + gyet + anyasági támogatás + gyed + gázártámogatás + rendszeres szociális segély + lakásfenntartási támogatás.

Forrás: TÁRSZIM–2005.

3. ábra

A támogatások és a családi adókedvezmény teljes összegének megoszlása a jövedelmi tizedek között, 2006

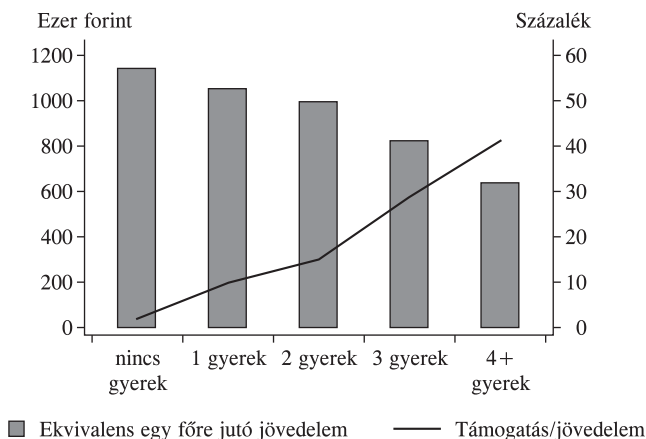

Forrás: TÁRSZIM–2005.

hez. Mindez indokolt, hiszen igen jelentős jövedelmi különbségek vannak a gyermekes és gyermektelen családok között, és a gyermekszegénység komoly gátja az eredményes életpályának, az intergenerációs mobilitásnak. A központi támogatások jelentős szerepet játszanak e különbség csökkenésében, amint azt a 4. ábra is mutatja, hiszen a gyermekek számával növekszik a támogatások jelentősége. A támogatások igénybevétele után is jelentős jövedelemkülönbség marad: a háromnál több gyerekes családokban

4. ábra

Ekvivalens rendelkezésre álló jövedelem és a támogatások aránya a jövedelemben a gyermekek száma szerint, 2006

Forrás: TÁRSZIM-2005.

az egy főre jutó ekvivalens rendelkezésre álló jövedelem kevesebb mint a fele a gyermektelen háztartásokénak. Értékítélet kérdése, hogy ilyen mértékű támogatás elégséges-e, illetve hogy a készpénzes támogatás-e a családok támogatásának legkívánatosabb eszköze. E kérdéskör átfogó megvitatásához fontos lenne a természetbeni juttatások vizsgálata is, elsősorban az oktatásé és az óvodai ellátásé, amelyeknek elsődleges hasznélvezői a gyermekes háztartások.

Az adófizetés (szja és a közvetett adók)

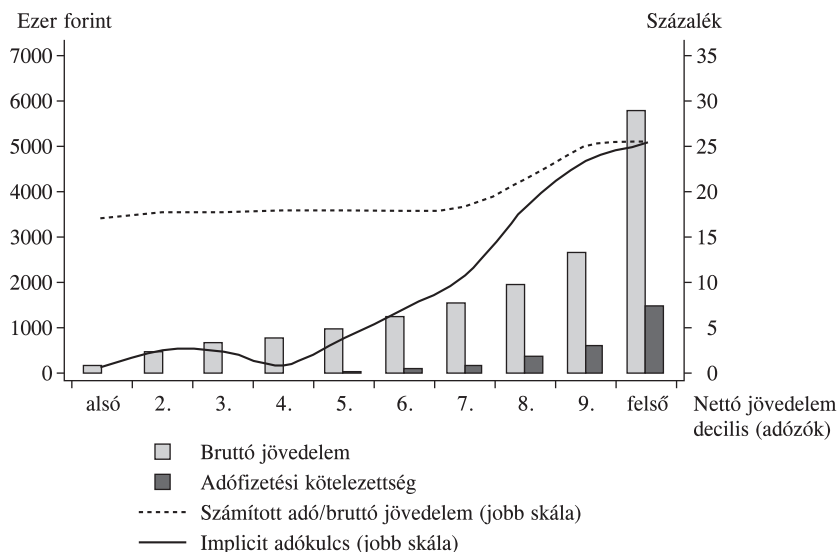
Ha csak az adózók körét nézzük, ami a népességnek csak egy korlátozott körét (kevesebb mint felét) tartalmazza, akkor kimutatható az szja-rendszer tervezett és tényleges progresszivitása. Az 5. ábrán a nettó jövedelem szerint sorba rendezve látható a bruttó jövedelem és adófizetési kötelezettség, illetve az ezek hányadosaként számított implicit adókulcs. Látszik az ábrán, hogy az adózókat tekintve jelentős az adókedvezmények jövedelemátcsoportosító hatása. A számított adó bruttó jövedelemhez viszonyított arányát leíró görbe mutatja, hogy mekkora lenne az egyes decilisekre jutó adókulcs az adókedvezmények nélkül. Ez 17 százalék és 25 százalék között változik az egyes csoportokra, ami nagyjából megfelel az adótáblának. Az implicit adókulcs, amely már az adókedvezményeket¹⁴ is figyelembe vevő tényleges adófizetési kötelezettség bruttó jövedelemre vetített arányát mutatja, sokkal progresszívebb, és jobban kedvez az adófizetők szegényebb rétegeinek: az eloszlás alsó felében 5 százalék alatti, majd fokozatosan emelkedik a jövedelemmel, és végül a legfelső tizedre eléri a 25 százalékot, és majdnem azonos az adókedvezmények nélkül számítottal.

A 2. és 3. decilisben az enyhe emelkedést az okozza, hogy bevallott jövedelmük alapján ide tartozik a vállalkozók jelentős része, akik nem vehetik igénybe az alkalmazotti

¹⁴ Itt nemcsak a későbbiekben tárgyalt szociális célú adókedvezményeket vettük figyelembe, hanem valamennyit, így például a megtakarítási célú stb. kedvezményeket is.

5. ábra

Bruttó jövedelem és adófizetési kötelezettség, illetve az ezekből számított implicit adókulcsok,* 2006

* Implicit adókulcs = tényleges adófizetési kötelezettség/bruttó jövedelem (azaz: adókedvezmények figyelembevételével).

Számított adó = az összevonás alá tartozó jövedelmekre vetítve az adótáblának megfelelően számított adó + az elkülönülten adózó jövedelmek után fizetendő adó (azaz: adókedvezmények nélkül).

Forrás: TÁRSZIM-2005.

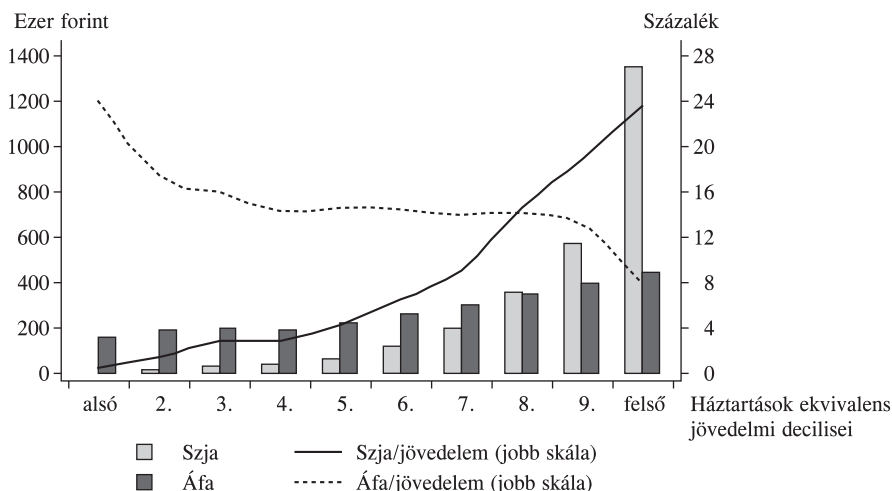
adójóváírást, az egyik legjelentősebb adókedvezményt, így az ő effektív adóterhelésük valamivel magasabb.

Eredményeink ellentmondani látszanak egy korábbi elemzés eredményének, azonban az ellentmondás csak látszólagos. Kovács [2003] azt találta, hogy az adózók felső rétegeit jóval alacsonyabb effektív adókulcs terheli, mint a valamivel szegényebbeket. Az ő vizsgálata azonban nemcsak az összevont adóalapra vonatkozó szja-kulcsok szerinti terhelésre terjed ki, hanem a külön adózó jövedelmekből (például osztalék, árfolyamnyereség stb.) adódó terhelésre is. Külön adózó jövedelemtétel általában a tőkejövedelmek, és ezeket itt az szja progresszivitása szempontjából figyelmen kívül hagyjuk, hiszen ebben az esetben a szabályozó célja nyilván nem a jövedelemátcsoportosítás, vagyis a progresszivitás biztosítása, ahogy az a külön, egységes adókulcsból látszik. Mivel a külön kulcs (a legtöbb esetben 20 százalék) általában alacsonyabb az átlagos szja-kulcsnál, ezért az ilyen jövedelemtétel nagy súlya, ami az adózók tehetősebb rétegeire jellemző, jelentősen csökkentheti az egyén átlagos adóterhelését. Az eredmények eltérésének egy másik oka, hogy 2001 óta változtak az adókedvezményekre vonatkozó szabályok, hiszen jelentősen szűkült mind a szociális célú (például családi adókedvezmény csökkentése), mind a megtakarítási célú kedvezmények (például magán-nyugdíjpénztári tagdíjkedvezményének megszűnésével) lehetősége, és bevezettek az adókedvezmények egy körére egy közös plafont mind az adóköteles jövedelem (évi 6 millió forint), mind az adókedvezmények igénybe vehető összege (évi 100 ezer forint) tekintetében.

Az elmúlt néhány év adatai alapján a magyar költségvetés körülbelül 10–25 százalékkal több bevételhez jut az áfából, mint a személyi jövedelemadóból (Benedek és szerző-

6. ábra

Háztartások átlagos szja- és indirektadó- (áfa és jövedéki adó) terhelése forintban és a rendelkezésre álló jövedelem százalékában, 2006

Forrás: TÁRSZIM–2005.

társai [2006]). Mindkét adónem a háztartásokat terheli, ám a különböző jövedelmi helyzetben lévő háztartásokat teljesen más mértékben, ezt mutatja a 6. ábra. Látható, hogy míg a személyi jövedelemadó nagyon progresszív, addig az áfa megoszlása sokkal egyenletesebb.¹⁵ Ennek oka, hogy a gazdagabb háztartások inkább megtakarításaik – mintsem fogyasztásuk – nagyságában térnek el jelentősen a szegényebektől. Tovább nehezíti az indirekt adókon keresztüli újraelosztást, hogy a kedvezményes áfa-kulcs alá tartozó javakat nagyjából azonos mennyiségben fogyasztják a szegény és gazdag háztartások (például élelmiszerek), ezért a kedvezményes kulcs közel egyformán támogatja a szegény és a gazdag háztartásokat.

A magyar adórendszer szerkezete összhangban van az elméleti megállapításokkal. Az e témában írott egyik első cikkben *Atkinson–Stiglitz* [1976] úgy érvel, hogy optimális jövedelemadó-rendszer¹⁶ esetén, amennyiben bizonyos feltételek teljesülnek a fogyasztók ízlését illetően, felesleges közvetett adókat alkalmazni, mivel az rontja a rendszer hatékonyságát. Azóta azonban többen megmutatták (például *Saez* [2002]), hogy a kormány és az egyének közötti információs aszimmetria és a rossz adómorál mégis indokoltá teszi a közvetett adók alkalmazását, mivel azok beszedése olcsóbb és könnyebben érvényesíthető. *Boadway–Marchand–Pestieau* [1994] arra a megállapításra jut, hogy az optimális adórendszer közvetlen és közvetett adók keverékéből áll.

¹⁵ Ez azonban, mint a TÁRSZIM adatbázisának bemutatásakor jeleztük, részben az adatbázisban rejlő torzítások következménye.

¹⁶ A különböző adórendszerek közül optimálisnak tekinthető az, amelyik a legkisebb torzítással, vagyis társadalmi költséggel jár (ezen elsősorban a holtteher-veszteséget értjük). A témáról bővebben lásd *Alm* [1996].

A támogatási rendszer elemei

A szociális és családtámogatási rendszer elemei közül elsősorban a pénzbeli támogatásokat vizsgáljuk, ezek közül is a nem biztosítási alapúakat, vagyis az univerzális és a jövedelemigazoláshoz kötött juttatásokat, valamint a szociális célú adókedvezményeket. Nem vizsgáljuk tehát a biztosítási alapú készpénzes juttatások (nyugdíjak, munkanélküli-támogatások, táppénz), valamint általában a természetbeni juttatások célzottságát, illetve az ártámogatások közül csak a gázártámogatás újraelosztási hatásait elemezzük.

Adókedvezménnyel vagy közvetlen készpénzes juttatással érdemes-e az egyéni jövedelmeket növelni? E választás számtalan tényezőtől függ. A költségvetési egyenleg szempontjából egy adott időpillanatban semleges, hogy a háztartások adókedvezményben részesülnek (ami elmaradt bevételt jelent), vagy a költségvetés azonos összeget támogatásra fordít. Koránt sincs így azonban, amikor figyelembe vesszük a háztartások viselkedési reakcióit is. Jelentős különbség van ugyanis e két forma ösztönzési hatásaiban. Különösen azoknál a csoportoknál lehet jelentős ez a hatás, ahol az esetleges munkába állás miatti megnövekedett jövedelmet magasabb implicit adókulcs terheli. A költségvetést is érintő szempont az is, hogy e két megoldás eltérő adminisztratív költségekkel jár. E hatékonysági megfontolások mellett igen fontosak lehetnek az úgynevezett méltányossági szempontok is az adókedvezmények, illetve készpénzes juttatások közötti választásban, hiszen eltér(het) e két kedvezmény célcsoportja.

Bár az adózók köre alapján úgy tűnhet, hogy az adókedvezmények jól érik el a szegényebb rétegeket, ha az összes háztartás közötti eloszlásukat vizsgáljuk, akkor egész más képet kapunk. Ennek oka, hogy a legalsó 10 százalékban viszonylag kevesebben rendelkeznek munkajövedelemmel, amelyre érvényesíteni lehet az adókedvezményeket, illetve a nyugdíjasok számára sem elérhető ez a támogatási forma, akik nagy arányban találhatók a 4–7. decilis körül. Itt azonban ismét szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy az adókedvezmények nem minden formája szociális célú.

Ezzel szemben a készpénzes támogatás eléri a legszegényebbeket is. A 2004. évi kormányprogram is kitér ezekre a szempontokra. Kiemelt célkitűzésnek tekinti a rászorultsági elv erőteljesebb érvényesítését az adó- és támogatási rendszerben. Megoldásra váró konkrét problémaként pedig a kormányprogram megemlíti, hogy a családi adókedvezményeket elsősorban a magasabb jövedelmű rétegek tudják igénybe venni.

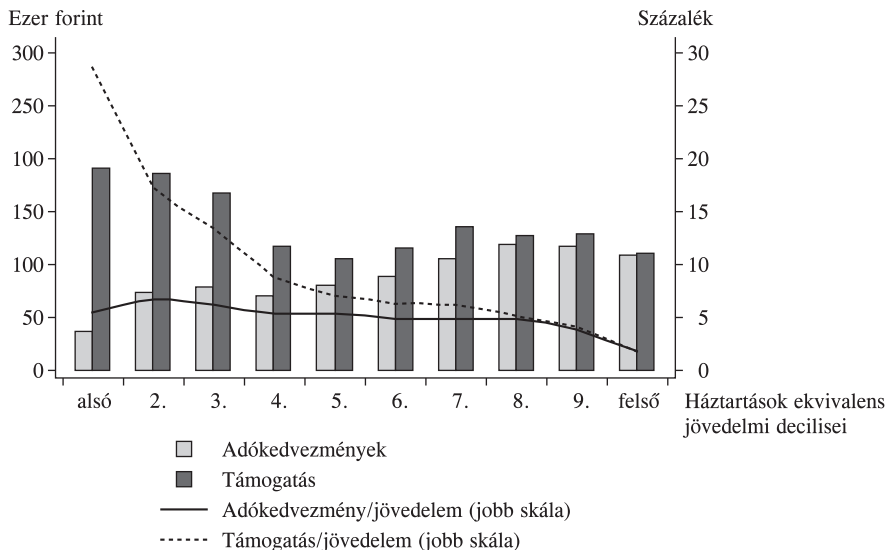
A 7. ábrán látható, hogy mely jövedelmi csoportok tudnak élni az adókedvezményekkel, és hova jutnak a támogatások. A legszegényebb jövedelmi tized jelentős összegű támogatásban részesül, ugyanakkor ezt a csoportot az adókedvezmények alig érik el. A második jövedelmi tizedbe tartozók helyzete ettől lényegesen eltér, ők ugyanis már igénybe tudják venni az adókedvezményeket is, és elérik őket a támogatások is. Az adókedvezmények elsődleges hasznélvezői azonban a legfelső harmadba tartozók, hiszen ők veszik igénybe a legmagasabb összegű adókedvezményeket. Megállapítható, hogy az adókedvezmények lényegesen kevésbé érvényesítik a rászorultsági elvet, mint a szociális támogatások. Ez részben az adókedvezmények célkitűzéseiből is következik, hiszen ezeknek csak egy (bár nagyobbik) része szociális célú.¹⁷

Az adójóváírás adókedvezményként a tényleges adóbefizetést csökkenti, igénybevétele a szegényebb tizedekben növekszik a jövedelemmel, és jelentősen csak a felső 20 százaléknál csökken. Ennek oka a támogatás jellege, azaz hogy a magasabb adóköteles

¹⁷ 2004-ben az összes adókedvezmény 60 százalékát az alkalmazotti adójóváírás és kiegészítő adójóváírás tette ki, 20 százalékát a családi adókedvezmény és 8 százalékát a lakáshitel után járó kedvezmény. A többi megtakarítást és beruházást ösztönző kedvezmény volt.

7. ábra

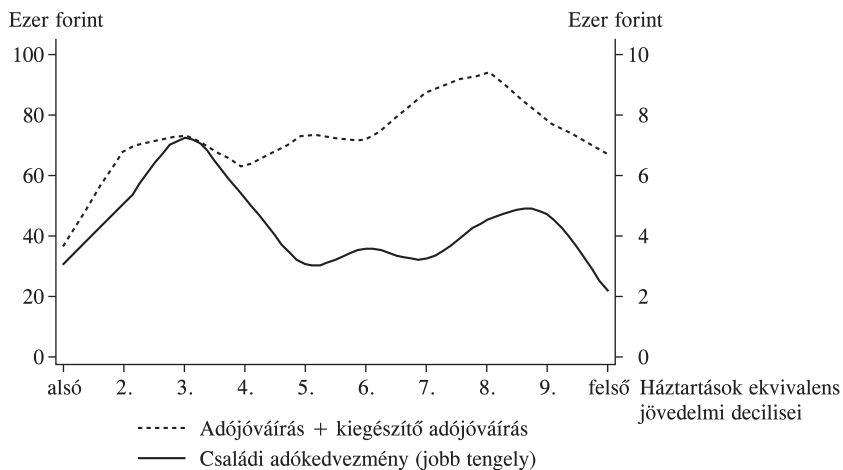
A háztartásokra jutó adókedvezmény és támogatás jövedelmi decilisek szerint

Forrás: TÁRSZIM-2005.

8. ábra

A háztartásokra jutó adójóváírás (kiegészítő adójóváírással együtt) és családi adókedvezmény jövedelmi decilisek szerint

Forrás: TÁRSZIM-2005.

jövedelemből nagyobb összegű adót lehet leírni, azonban a jóváírás maximális igénybe vehető összege egy bizonyos jövedelemhatár fölött fokozatosan csökken (8. ábra).¹⁸

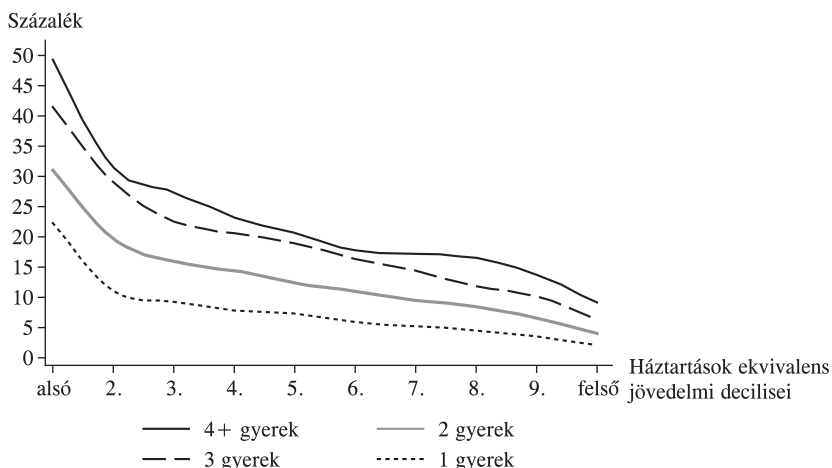
Valamelyest hasonló a helyzet a családi adókedvezmény esetében is: ez a támogatási forma sem jut el a legszegényebb 10 százalékhoz, mivel nincs akkora adókötelezettségük, amivel kapcsolatban érvényesíteni tudnák az adókedvezményt. A kétfajta kedvezményt összehasonlítva, azonban ez kevesebbet juttat az eloszlás gazdagabb felének, mivel a három- és több gyerekesek, akik jelenleg jogosultak erre az adókedvezményre, tipikusan inkább a szegényebb háztartások közé tartoznak az egy főre jutó jövedelmet tekintve.

Az adókedvezményeknél sokkal jobban célzott a családi pótlék, annak ellenére, hogy ez univerzális támogatás, tehát a jogosultság nem függ a jövedelmi helyzettől. Ennek oka, hogy a gyermekek száma növeli a szegénység kockázatát, így a családi pótlék gyerekszámától függő differenciálásával viszonylag jól el lehet érni a szegény háztartásokat. Kiemelkedő a családi pótlék szerepe a szegénység csökkentésében. Például a sokgyerekes, legalsó jövedelmi tizedbe tartozó háztartásoknál a családi pótlék az összjövedelem felét is eléri, és a legszegényebb kétgyermekes családok körében is majdnem egyharmad ennek a teljes jövedelemen belüli aránya (9. ábra). A családi pótlék jelentősége a rendelkezésre álló jövedelemben az anyagi helyzeten kívül tehát a gyerekek számával is változik. Bár a családi pótlék jóval többet juttat a szegényebb családoknak, összege nem elhanyagolható a gazdagabb háztartások számára sem.

A magyar támogatási rendszerben két jelentősebb jövedelemhatárhoz kötött szociális támogatás van, ami kifejezetten a szegény háztartásokat kívánja segíteni: a rendszeres szociális segély és a lakásfenntartási támogatás (10. ábra). Mivel ezek önkormányzati elbírálás alapján érik el a jogosultakat, feltehetően a célzottságuk viszonylag jó. Az elbírálás ilyen módja miatt azonban az ezekről található információ megbízhatósága a TÁRSZIM adatbázisában gyengébb, mint a többi támogatás esetében, így a jelen tanulmányban közölt értékek erősen közelítő jellegűek.

9. ábra

A családi pótlék aránya a jövedelemben, jövedelmi helyzet és gyerekszám szerint

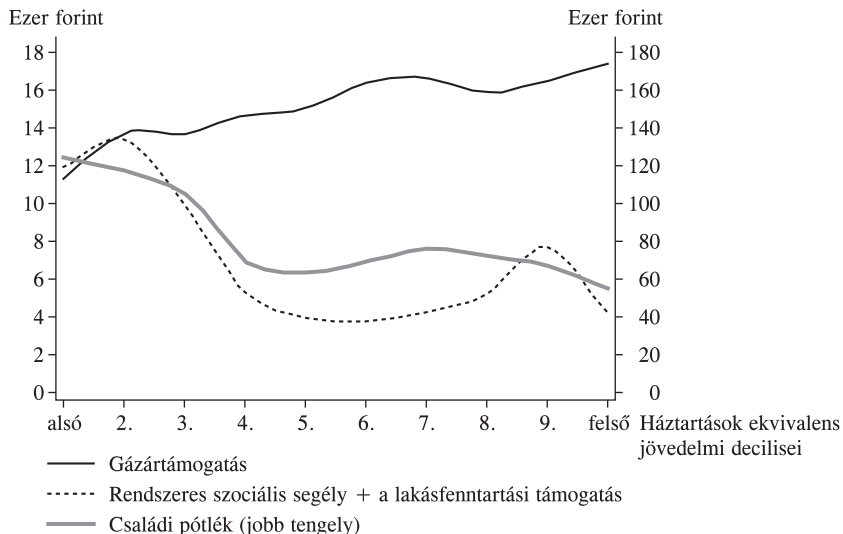

Forrás: TÁRSZIM–2005.

¹⁸ 2006-ban az adójóváírás érvényesíthető maximális összege éves 1,35 millió forint és 1,95 millió forint között fokozatosan nullára csökken, tehát éves 1,95 millió forintnál magasabb jövedelem esetén az adóalany már nem jogosult erre az adókedvezményre.

10. ábra

A családi pótlék, a jövedelemtől függő támogatások és a gázártámogatás átlagos összege háztartásonként, 2006

Forrás: TÁRSZIM-2005.

A támogatási rendszer fogyasztáshoz kapcsolódó eleme a gázártámogatás. Ez a közvetett adókhöz hasonlóan igen rosszul, sőt visszas módon céloz. Ez a támogatási forma nagyobb összeget juttat a gazdagabb rétegeknek, mint a szegényeknek. Ennek oka kettős, egyrészt a gazdagabbak gázfogyasztása magasabb, de belül marad a támogatott sávon, így ők több támogatást kapnak, másrészt a szegényebb háztartások között gyakoribb, hogy a fűtést nem vezetékcsatlakozással, hanem valamely más, nem támogatott tüzelőanyaggal oldják meg.

Mind a támogatások, mind az adókedvezmények esetében a jövedelemeloszlás közepe az alacsonyabb igénybevétel oka, hogy ide tartozik a nyugdíjasháztartások többsége, ugyanis a támogatások egy részére a nyugdíjasok általában nem jogosultak (például nincs gyermekük, ezért nem kapnak családi pótlékot).

Egy lehetséges reform – az egykulcsos adó újraelosztási hatása

A következőkben egy „mi lenne, ha” típusú elemzés eredményét mutatjuk be, a vizsgált adórendszer paraméterei teljesen hipotetikusak. A szlovák adóreform során bevezetett adórendszerhez némiképpen hasonló, a jelenlegi magyar szabályozásnál egyszerűbb adórendszert vizsgálunk: az adókulcsok (szja és áfa) egységesen 20 százalékosak, minden jövedelem az összevont adóalapba tartozik, de megmarad a minimálbér adómentességét biztosító alkalmazotti adójóváírás és kiegészítő adójóváírás. Ezenkívül nincsenek adókedvezmények és gázártámogatás, meghagyjuk ugyanakkor a célzott, önkormányzati fennhatóság alá tartozó jövedelemfüggő támogatásokat, a biztosítási alapú juttatásokat, valamint a családtámogatásokat (családi pótlék, gyes és gyet). Ez a javaslat tehát csökkenti az adórendszer komplexitását, így növelné az átláthatóságát.

Meg kell jegyeznünk, hogy a költségvetési hatásokat nem vizsgáltuk, mivel célunk

pusztán a felhasználási lehetőségek szemléltetése, nem pedig egy tényleges adóreform-javaslat bemutatása. Igyekeztünk ugyanakkor olyan példát adni, ami összességében nem tér el jelentősen a jelenlegi adórendszer nettó bevételeitől.

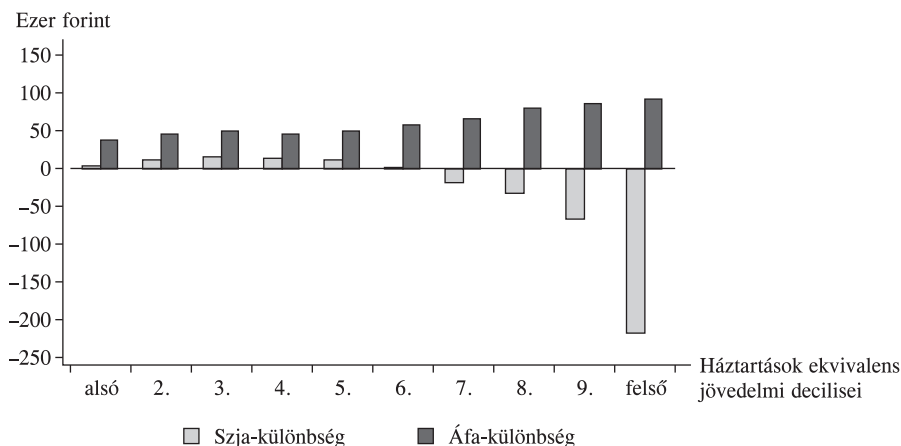
Ahogy korábban már említettük, az elemzésekhez használt modell nem veszi figyelembe a viselkedési válaszreakciókat, tehát a következőkben bemutatott eredmények értelmezésénél szem előtt kell tartani, hogy a gazdasági szereplők változásokra adott viselkedési válaszlépései valószínűleg módosítanák az eredményeket.

Egységes 20 százalékos adórendszer bevezetésének újraelosztási hatásai

Az általános 20 százalékos adókulcs elsősorban a magasabb jövedelműek számára lenne kedvezőbb a jelenlegi helyzethez képest. A jövedelemeloszlás felső ötödét leszámítva nincs nagy különbség az adófizetési kötelezettségben, azonban a leggazdagabbak esetében jelentősen csökkenne az adóteher (11. ábra). A teljes háztartásra jutó személyi jövedelemadó az eloszlás felső felében csökkenne, a fizetett áfa pedig minden decilisben nőne. A kettő együttes hatásaként tehát a gazdagabbak járnának jól, míg vesztesek a szegényebbek lennének.

11. ábra

A háztartások által fizetett szja és áfa növekedése a 2006-os rendszerhez képest a jövedelmi decilisek szerint

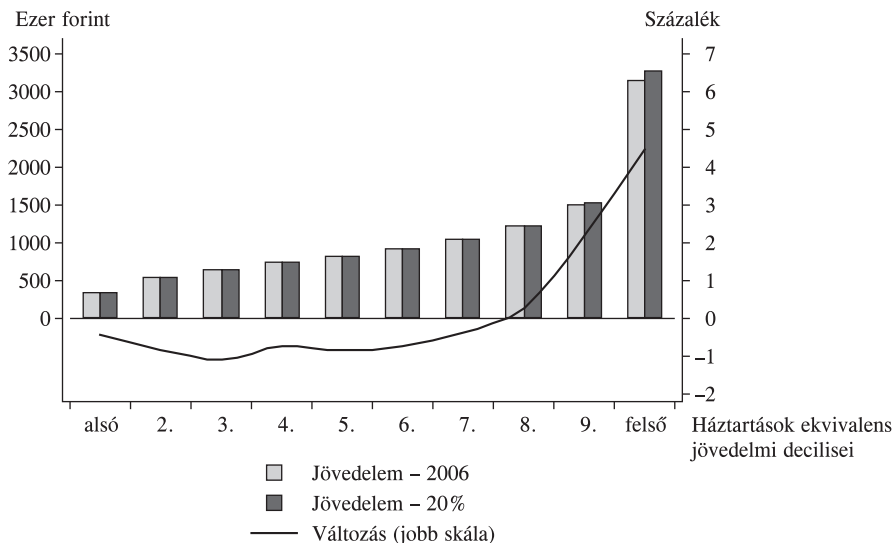
Forrás: TÁRSZIM–2005.

A rendelkezésre álló jövedelmet alapul véve is a legszegényebbek járnának rosszul az adóegyszerűsítéssel (12. ábra). Összességében csak az eloszlás felső harmadába tartozók rendelkezésre álló jövedelme nőne, ugyanakkor az alsó felébe tartozóknak kevesebb elköltethető jövedelme maradna.

Egy ilyen egyszerűbb adórendszerrel a jelenlegihez képest a háztartások körülbelül 15 százaléka járna jól, és 15 százaléka rosszul, a többiek esetében pedig nem lenne jelentős a változás (13. ábra). A nyertesek inkább a felsőbb decilisekből kerülnének ki, míg a vesztesek aránya minden decilisben 10 százalék fölötti, de az eloszlás közepén a legnagyobb. Egy ilyen adórendszer bevezetése tehát a jelenlegi rendszerhez képest csökkentené a jövedelemátcsoportosítás mértékét, így a társadalmi szolidaritást.

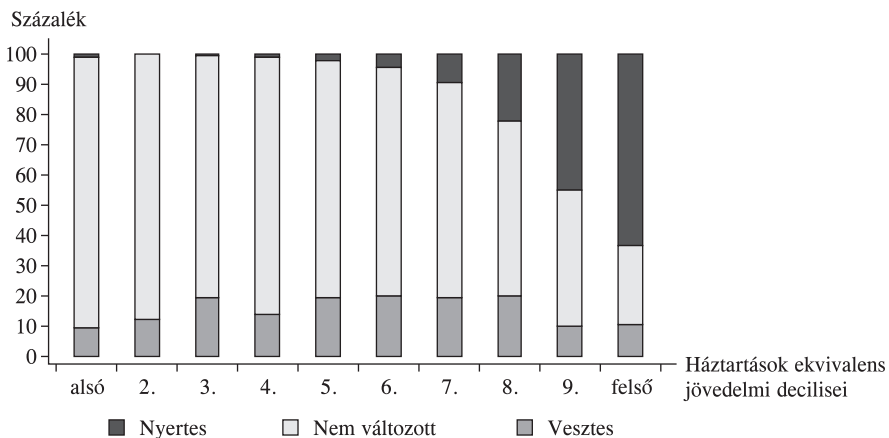
12. ábra

Ekvivalens egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelem a két verzióban, illetve a jövedelem százalékos változása az egységes 20 százalékos adókulcs hatására

13. ábra

A változásokon nyertes és vesztes háztartások megoszlása decilisenként

Nyertes: akinek egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelme több mint 2 százalékkal nőtt;
 Nem változott: akinek egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelme legfeljebb 2 százalékkal módosult;
 Vesztes: akinek egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelme több mint 2 százalékkal csökkent.

*

Tanulmányunkban a magyar adó- és támogatási rendszer újraelosztási hatásait elemeztük, és bemutattuk egy hipotetikus, egykulcsos adórendszer bevezetésének hatásait egy új eszköz, a mikroszimulációs modell segítségével. A magyar adó- és támogatási rend-

szerben egyidejűleg többféle és több irányba ható tényező érvényesül. Az adókedvezmények jelentős összeget tesznek ki, ám nem érik el az igazán rászoruló rétegeket, inkább a közepes jövedelműeknek kedveznek. Ezzel szemben a készpénzes támogatások elsősorban a háztartások szegényebb egyharmadához jutnak, és ezeknek a háztartásoknak nagymértékben növelik a rendelkezésre álló jövedelmét. Jó hatásokkal éri el a rendszer a gyermekes családokat, és a támogatások jelentősége nő a gyermekszám növekedésével.

Számításaink szerint egy szlovák típusú egykulcsos adórendszer bevezetése elsősorban a gazdagabb háztartásoknak kedvezne, és a szegényebb családok lennének egy ilyen javaslat vesztesei. Ennek elsődleges oka a felső adókulcs csökkentése, de hozzájárulnak az áfa-kulcs egységesítés hatásai is, ami által jelentősen megnőnének a háztartások kiadásai. E példa azonban csupán egy a mikroszimuláció segítségével modellezhető számtalan reformlehetőség közül. Reményeink szerint e módszer meghonosodásával további elemzésekre kerül majd sor.

Hivatkozások

- ALM, J. [1996]: What is an optimal tax system? *National Tax Journal*, Vol. 49. No. 1. 117–133. o.
- ATKINSON, A. B.–STIGLITZ, J. E. [1976]: The design of tax structure: direct versus indirect taxation. *Journal of Public Economics*, 6. 55–75. o.
- BECKER, G. S. [1981]: *A treatise on the family*. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- BENEDEK DÓRA–LELKES ORSOLYA–SCHARLE ÁGOTA–SZABÓ MIKLÓS [2006]: A magyar államháztartási bevételek és kiadások szerkezete 1991–2004 között. *Közgazdasági Szemle*, 2. sz. 119–143. o.
- BENEDEK DÓRA–LELKES ORSOLYA [2005]: A magyarországi jövedelemelosztás vizsgálata mikroszimulációs modellel. *PM Kutatási Füzetek*, 10. sz.
- BOADWAY, R.–MARCHAND, M.–PESTIEAU, P. [1994]: Towards a Theory of Direct-Indirect Tax Mix. *Journal of Public Economics*, 55. 71–88. o.
- CREEDY, J.–KALB, G. [2005]: Behavioural Microsimulation Modelling for Tax Policy Analysis in Australia: Experience and Prospects. Melbourne Institute Working Paper Series. Working Paper, No. 2/05. The University of Melbourne.
- FÖRSTER, M. F.–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY [1997]: Poverty, inequalities and social policies in the Visegrád countries. *Economics of Transition*, Vol. 5. No. 2. 505–510. o.
- IMMERVOL, H.–O'DONOGHUE, C.–SUTHERLAND, H. [1999]: An introduction to EUROMOD. EUROMOD. Working Paper, No. EM0/99.
- KOVÁCS ILONA [2003]: Kinek kedvez az adócsökkentés a hazai jövedelem-eloszlás tükrében? *Beszélő*, november, 38–45. o.
- KSH [2004a]: Háztartás-statisztikai közlemények, 2004. I. félév. 25. szám. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH [2004b]: Statisztikai Évkönyv, 2003. KSH, Budapest.
- LAKIN, C. [2002]: The effects of taxes and benefits on household income, 2000–01. *Economic Trends*, No 582. május.
- LELKES ORSOLYA [2002]: Well-being and inequality in transition. The case of Hungary. PhD-disszertáció. London School of Economics, London.
- LUNDBERG, S. J.–POLLAK, R. A.–WALES, T. J. [1997]: Do husbands and wives pool their resources? Evidence from the United Kingdom Child Benefit. *Journal of Human Resources*, 32. 463–480. o.
- LENDÜLETBEN AZ... [2004]: Lendületben az ország! A Köztársaság kormányának programja a szabad és igazságos Magyarorszáért, 2004–2006. Budapest, szeptember, http://misc.meh.hu/binary/5987_program2004_2006.pdf.
- REDMOND, G. [1999]: Incomes, incentives and the growth of means-testing in Hungary. *Fiscal Studies*, Vol. 20. No. 1. 77–99. o.
- SAEZ, E. [2002]: The desirability of commodity taxation under non-linear income taxation and heterogeneous tastes. *Journal of Public Economics*, 83. 217–230. o.

- SZIVÓS PÉTER–RUDAS TAMÁS–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY [1998]: TÁRSZIM–97. Mikroszimulációs modell az adók és támogatások hatásvizsgálatára. Társki Társadalompolitikai tanulmányok, 10. Társki, Budapest.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY [2005]: Jövedelemeloszlás. A gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig. Századvég Kiadó. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság, Budapest.
- TÁRSZIM [2005]: Professional mikroszimulációs modell v3.2. Felhasználói kézikönyv. Társki Rt., Budapest.
- ZAIDI, A.–MAKOVEC, M.–FUCHS, M.–LIPSZYC, B.–LELKES, O.–MARIN, B.–VOS, K. D. [2006]: Poverty of Elderly in EU25. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Bécs.